

Національний університет
водного господарства
та природокористування

1

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства
та природокористування
Кафедра водних біоресурсів

05-03-17

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання практичних робіт з дисципліни
«Світове рибне господарство» для студентів напряму підготовки
6.090201 «Водні біоресурси та аквакультура»

Рекомендовано до друку
методичною комісією напряму
підготовки 6.090201 «Водні
біоресурси та аквакультура»
Протокол № 2 від 28. 04.14р.

Рівне-2014

Методичні вказівки до виконання практичних робіт з дисципліни «Світове рибне господарство» для студентів напряму підготовки 6.090201 «Водні біоресурси та аквакультура»/ Т. В. Полтавченко, І.О. Парфенюк – Рівне: НУВГП, 2014. – 37 с.

Упорядники: Полтавченко Т.В., к.вет.н., старший викладач кафедри водні біоресурси, Парфенюк І.О., здобувач кафедри екології, старший лаборант кафедри водні біоресурси.

Рецензенти: О.Б. Грицик, к.вет.н., доцент, кафедри екології та збалансованого природокористування РДГУ; Гроховська Ю.Р. к. с.-г. н., доцент кафедри водних біоресурсів.

Відповідальний за випуск: Сондак В.В., д. б. н., проф., завідувач кафедри водних біоресурсів.

ЗМІСТ

Практична робота № 1 Вивчення міжнародно-правового режиму морських просторів; міжнародного співробітництва України по охороні і стійкому використанню біоресурсів гідросфери	3
Практична робота № 2 Знайомство з типами міжнародного співробітництва в рибальстві. Дослідження ціни і ринків риботovarів, ринкових тенденцій	13
Практична робота № 3 Вивчення динаміки експорту-імпорту риботovarів провідних рибальських країн світу.....	18
Практична робота № 4 Дослідження правових проблем управління морським рибальством	22
Практична робота № 5 Знайомство з основними міжурядовими рибогосподарськими організаціями в системі регулювання рибальства і дослідження моря. Їх функціями і юрисдикцією.....	31
Список рекомендованої літератури.....	37

© Полтавченко Т.В., 2014

© Парфенюк І.О., 2014

© НУВГП, 2014

Практична робота №1

Вивчення міжнародно-правового режиму морських просторів; міжнародного співробітництва України по охороні і стійкому використанню біоресурсів гідросфери

Мета роботи: ознайомитись з нормативною базою, принципами міжнародного права, які стосуються міжнародного співробітництва України по охороні біоресурсів гідросфери.

Обладнання та матеріали: плакати, роздатковий матеріал, мультимедійний проєктор.

Теоретична частина:

Проблеми охорони Світового океану набули глобального значення для всіх держав внаслідок того, що морське середовище не розділене кордонами. Системою течій, через поверхневий стік, взаємозв'язок з атмосферою шкідливі речовини розповсюджуються на величезні площі і значні відстані від конкретного джерела забруднення. Саме тому міжнародне співробітництво у цій галузі має виключне значення для всього світового співтовариства. Отже, охорона і раціональне використання ресурсів гідросфери вимагає тісного міжнародного співробітництва, ґрунтованого на спільній нормативній базі, зокрема на таких принципах міжнародного права:

- Охорона екологічної рівноваги, що визначає певні права і обов'язки держав.
- Держава своєю діяльністю не повинна шкодити морському середовищу інших держав.
- Неприпустимість забруднення вод відкритого моря в результаті будь-якого виду діяльності.
- Обов'язкове дотримання міжнародних стандартів усіма без винятку державами.
- Зобов'язання держав застосовувати заходи, спрямовані на поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища, що підтверджує Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, прийнятий у 1966 р.
- Забруднення Світового океану, яке змінює газовий склад атмосфери і тепловий баланс планети, розглядається як порушення екологічної безпеки планети.

Масове застосування гербіцидів та дефоліантів призводить до отруєння суміжного морського середовища - так званого марециду. До марециду можна віднести також такі дії у мирний час, як

випробування ядерної зброї, захоронення радіоактивних відходів та отруйних речовин, скидання небезпечних промислових відходів. Ці дії заборонені міжнародним правом.

Найважливішу роль у координації міжнародної діяльності з охорони водних ресурсів планети відіграють міжнародні угоди (конвенції), які вже давно використовуються у міжнародному праві та практиці. Конвенція (від лат. conventio - договір, угода) - це вид міжнародних договорів, що встановлює взаємні права та обов'язки сторін. Конвенції поділяють на багатосторонні і двосторонні, загальні і галузеві, глобальні та регіональні. Приймаються вони міжнародними організаціями на конференціях,

Першою міжнародною угодою, яка встановила певні зобов'язання держав у галузі охорони Світового океану, була Лондонська конвенція з попередження забруднення моря нафтою 1954 р. з поправками 1962 р. Конвенція заборонила зливання нафти із суден, встановила заборонені зони, зобов'язала кожну державу, яка підписала конвенцію, застосувати необхідні заходи для обладнання окремих портів пристроями для приймання нафтових залишків. У 1969 р. до Лондонської конвенції внесли нові поправки, за якими було скасовано всі заборонені для зливання нафти зони, а замість них забороненою зоною оголошено увесь Світовий океан.

Усіма питаннями, пов'язаними з проблемами Світового океану, займається Міжнародна морська організація (ІМО - International Maritime Organization). Це міжнародна міждержавна організація, що має статус спеціалізованої агенції ООН. Заснована у 1958 р. з метою сприяння міжнародному співробітництву у сфері морських перевезень і морської торгівлі. Функціонувати розпочала з 1959 р. До 22 травня 1982 р. мала назву Міждержавна морська консультативна організація - ІМКО. Організація є форумом для обміну інформацією між урядами з технічних питань міжнародного торговельного судноплавства, сприяє гарантуванню безпеки на морі та уникненню забруднення моря морськими суднами. У межах ІМО було проведено багато конференцій, що завершилися укладенням конвенцій з різних аспектів морського судноплавства. Міжнародна морська організація прийняла велику кількість рекомендацій, кодексів, керівництв, настанов, резолюцій.

Членами ІМО є більше ніж 190 держав, у тому числі й Україна. ІМО вирішує питання, пов'язані із забезпеченням співробітництва у

судноплавстві й мореплаванні, розробкою рекомендацій і проектів конвенцій з морського права. Вищим органом ІМО є асамблея, що складається з усіх її членів і скликається раз на два роки. Секретаріат ІМО очолює генеральний секретар. Штаб-квартира організації розташована в Лондоні.

Після Лондонської конвенції 1954 р. першими міжнародно-правовими документами у галузі морського права, які започаткували процес його кодифікації, були чотири конвенції 1958 р.:

- Конвенція про територіальне море і прилеглу зону;
- Конвенція про континентальний шельф;
- Конвенція про відкрите море;
- Конвенція про рибальство й охорону живих ресурсів моря.

Вони були прийняті I Конференцією ООН з морського права, яка відбулася 1958 р. у Женеві (Швейцарія), і тому відомі також як Женевські конвенції 1958 р. їх прийняття мало важливе значення для уніфікації правового режиму Світового океану, прогресивного розвитку міжнародного морського права. Переважну більшість визначених у них правових норм включено до Конвенції ООН з морського права 1982 р. Женевські конвенції свідчать про те, що на той час нафта і радіоактивні матеріали вважалися не лише основними, а практично єдиними джерелами забруднення. У 60-ті роки такий вибірковий підхід був типовим для міжнародних правил про запобігання забрудненню моря.

У 1963 р. було підписано Московський договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою. Велике значення для попередження радіоактивного забруднення Світового океану мав Договір про заборону розміщення на дні океанів і морів та в їх надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення. Щодо радіоактивних матеріалів, то заходи з регулювання в основному стосувалися одного питання - обов'язку компенсувати збитки, спричинені ядерними інцидентами. Оскільки питання цивільної відповідальності не були закладені в цих угодах, то вони не містили матеріальних стандартів запобігання забрудненню. Проте були прийняті деякі заходи, спрямовані безпосередньо на боротьбу з радіоактивним забрудненням, наприклад, положення про перевезення радіоактивних речовин та експлуатацію суден з

ядерними установками були включені у Конвенцію про охорону людського життя на морі (СОМСІ) 1960 р. (а пізніше і у Конвенцію СОЛАС 1974 р.). Ще раніше (у 1957 р.) окремі положення, які стосуються видалення радіоактивних відходів, були включені до Римського договору, яким було засноване Європейське співтовариство з атомної енергії (Євроатом).

Зважаючи на різке зростання обсягів морських перевезень нафти, які значно збільшили небезпеку забруднення, основним завданням стало запобігання викидам та боротьба із розливами нафти. Із самого початку своєї діяльності ІМКО взяла на себе організацію широкого міжнародного співробітництва для запобігання забрудненню із суден. ІМКО відіграла також головну роль у прийнятті у 1969 р. Міжнародної конвенції про втручання у відкритому морі на випадок аварій, які призводять до забруднення нафтою, і Міжнародної конвенції про цивільну відповідальність за збитки від забруднення нафтою.

Окрім угод глобального характеру, вживалися заходи щодо боротьби із забрудненням нафтою на регіональному рівні. Перші такі конвенції містили лише норми про співробітництво та моніторинг, взаємну допомогу при усуненні забруднення та про обмін інформацією з приводу інцидентів, пов'язаних із забрудненням. До таких актів належать, зокрема, Угода про співробітництво у боротьбі із забрудненням нафтою вод Північного моря 1969 р. (Бонн).

Для 1970-х років був характерний перехід від прийняття часткових рішень до створення всеохопних правових режимів. Зміни характеризувалися орієнтацією на джерела забруднення, тобто замість регулювання забруднення, викликаного лише певними видами речовин, вжиті заходи стосувалися конкретного джерела забруднення в цілому. Першим об'єктом, на який був запланований такий підхід, стало захоронення відходів у морі (демпінг).

У 1972 р. низкою західноєвропейських держав підписана Конвенція про запобігання забрудненню моря шляхом захоронення відходів із суден та літальних апаратів (Осло). Дія Конвенції поширювалася на Північне море, північно-східну частину Атлантичного океану та частини Північного Льодовитого океану, які межують з нею. Через дев'ять місяців з'явився "двійник", який

має вже глобальний характер, - Конвенція про запобігання забрудненню Світового океану викидами відходів та інших матеріалів, прийнята в Лондоні у 1972 р. на міжурядовій конференції представниками 80 держав (набула чинності у 1975 р"). Вона містить так званий "чорний" перелік речовин, повністю заборонених до скидання: хлорорганічні сполуки, ртуть і кадмій та їх сполуки, нафта і нафтопродукти, речовини для ведення хімічної та біологічної війн. А також регламентує; а) заборону скидів надзвичайно небезпечних речовин, включаючи радіоактивні; б) скидання ряду речовин лише за попереднім спеціальним дозволом; в) скидання менш небезпечних речовин з дозволу національних органів влади.

Щодо забруднення із суден, то відповідний крок був зроблений у 1973 р., коли була прийнята Міжнародна Конвенція про запобігання забрудненню з кораблів. Звичайно, Конвенція 1973 р. не забезпечувала повне досягнення поставленої мети, але стала значним кроком у напрямку виконання зобов'язань, оскільки детально визначила стандарти викидів для всіх типів суден, а також передбачила відповідні положення щодо конструкції та обладнання морських суден.

На регіональному рівні подальша регламентація забруднення була результатом укладення у 1974 р. Паризької Конвенції про запобігання забрудненню моря із джерел, розміщених на суші, дія якої поширюється на той же самий географічний регіон, що і дія Конвенції про захоронення відходів 1972 р., укладеної в Осло. Ця Конвенція, торкаючись в основному забруднення із суші, застосовується також певною мірою і до забруднення внаслідок діяльності на морському дні і захоронення відходів.

Останній крок до створення конвенційного режиму, який би охоплював будь-яке джерело забруднення моря, так само як і будь-який інший вид шкідливих речовин, вперше було зроблено балтійськими державами. Швидке забруднення вод Балтійського моря призвело до встановлення контактів між прибережними державами. У 1971 р. уряд Фінляндії висловив готовність прийняти конференцію з питань захисту навколишнього середовища Балтії. Ця пропозиція, розроблена згодом більш детально, була підтримана іншими прибережними державами, і у травні 1973 р. розпочалася

підготовка до прийняття регіональної конвенції. Підготовча робота завершилася Дипломатичною конференцією, де було прийнято Конвенцію про захист морського середовища регіону Балтійського моря (Гельсінкі, 1974).

Конвенція застосовується до регіону Балтійського моря, який включає власне Балтійське море, Фінську затоку і вхід до Балтійського моря, та передбачає спеціальні заходи боротьби з кожним джерелом забруднення, яке впливає на середовище Балтії. За прикладом Балтійських держав незабаром пішли держави Середземного моря - уже в лютому 1976 р. на конференції 16 середземноморських держав у Барселоні була прийнята Конвенція про захист Середземного моря від забруднення, яка за багатьма параметрами нагадує гельсінську. Барселонська конвенція є істотною частиною Плану дій щодо Середземного моря, прийнятого у 1975 р. під егідою ЮНЕП.

Іншим успішним прикладом регіонального співробітництва було проведення у 1978 р. Кувейтської регіональної конференції повноважених представників із захисту і розвитку морського середовища та прибережних районів, яка прийняла низку документів щодо захисту району Перської затоки, якому загрожує значне забруднення внаслідок видобутку нафти та її перевезення танкерами.

Отже, наприкінці 60-х і у 70-х роках ХХ ст. у надзвичайно короткі терміни розробляється і приймається, а згодом вступає в силу низка масштабних міжнародних угод у галузі охорони водних ресурсів планети. Проте універсальні угоди стосуються в основному лише забруднення морів із суден та наслідків захоронення відходів і не зачіпають одне з головних джерел забруднення морського середовища - забруднення із суші, а також внаслідок робіт на континентальному шельфі, із атмосфери тощо. Регіональні договори, хоча здебільшого регламентують забруднення моря із суден і в результаті захоронення відходів, містять окремі норми про запобігання забрудненню з інших джерел. Але вони поширюються лише на окремі морські регіони, які становлять незначну частину Світового океану. Картина захисту Світового океану за такими договорами має фрагментарний, мозаїчний характер, вирізняється відсутністю рис, які об'єднують спорадичні деталі.

Проте майже у той самий період (1973-1982 рр.) проходить робота III Конференції ООН з морського права, яка завершується створенням системи кодифікованих універсальних норм міжнародного морського права. Єдину систему норм, які повинні діяти у сфері захисту і збереження морського середовища, містить прийнята конференцією Конвенція ООН з морського права, яка ще має назву "Хартія морів". Ці норми у своїй сукупності регламентують запобігання забрудненню морського середовища із усіх можливих джерел, причому сфера їх дії не обмежена якими-небудь окремими географічними регіонами.

Робота над розробкою Конвенції розпочалася ще у 1973 р., коли Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй скликала Конференцію ООН з морського права. І лише у 1982 р. у Монтего-Бей (Ямайка) була ухвалена Конвенція ООН з морського права. У 1994 р. була прийнята додаткова Угода про здійснення частини XI Конвенції. Конвенція і Угода набули чинності відповідно 16 листопада 1996 р. і 28 липня 1998 р. Нині Конвенція, що складається з 320 статей і закріплює правовий режим Світового океану в цілому, ратифікована 155 державами. Конвенція визначила акваторії, які мають національну юрисдикцію, і ці держави несуть відповідальність перед міжнародною спільнотою за їхню охорону. Приблизно 45 % Океану оголошено загальним надбанням людства, тому будь-яка діяльність на цих акваторіях має здійснюватися під контролем Міжнародного органу з морської справи.

Конвенції ООН з морського права підпорядковуються всі інші міжнародні угоди, прийняті як до, так і після її ухвалення. Це, зокрема, Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, підписана у Вашингтоні у 1973 р. та виправлена у Бонні 22 червня 1979 р., а також Угода про заборону комерційного вилову китів (1985 р.).

У 90-х роках XX ст. було підписано низку угод щодо спільного користування та охорони акваторій морів прилеглими країнами. Так, у 1992 р. була ухвалена Конвенція про захист Чорного моря від забруднення (Бухарестська конвенція). Вона є основним правовим документом, що визначає пріоритети і напрямки міжнародної природоохоронної діяльності у басейні Чорного моря. Активне співробітництво між шістьма країнами Чорноморського басейну

(Болгарією, Грузією, Румунією, Російською Федерацією, Туреччиною та Україною) розпочалося саме після підписання цієї Конвенції. Для виконання її положень була створена Чорноморська комісія, постійний секретаріат якої розпочав роботу у 2000 р. Для країн-учасниць ця Конвенція стала одним із перших міжнародних договорів про захист навколишнього середовища з часу набуття ними незалежності.

У 1993 р. міністрами охорони довкілля шістьох чорноморських країн була підписана Одеська Міністерська Декларація, яка передбачає: заборону скидів радіоактивних матеріалів у Чорне море; контроль за забрудненням від судноплавства; комплекс заходів зі створення природоохоронних територій та збереження біорізноманіття; розробку планів реагування у надзвичайних ситуаціях; інвентаризацію джерел забруднення, створення системи моніторингу та впровадження програм моніторингу; запровадження експертизи всіх проектів на предмет їхнього впливу на довкілля; розвиток міжнародного співробітництва в регіоні з метою виконання положень Бухарестської конвенції.

Стратегічний план дій для відновлення та захисту Чорного моря (СПД, 1996) є важливим документом, спрямованим на посилення регіонального співробітництва. План містить пропозиції щодо зменшення надходження забруднення морського середовища з берегових джерел та внаслідок діяльності, пов'язаної із судноплавством. Чорноморська комісія надала ЄС офіційний статус спостерігача в межах Бухарестської конвенції. СПД передбачає основу для розширеного співробітництва, що включає:

- співробітництво між Чорноморською комісією і Міжнародною комісією із захисту річки Дунай (International Commission for the Protection of the Danube River (ICPDR));
- участь у роботі Цільової робочої групи Дунай - Чорне море (Danube Black Sea Task Force (DABLAS));
- співробітництво з Європейським агентством із питань навколишнього природного середовища (European Environmental Agency (EEA));
- здійснення функцій координаційної групи для досягнення цілей Договору щодо збереження китових Чорного моря, Середземного моря і прилеглої території Атлантичного океану

(Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediter-ranean Sea (ACCOBAM));

- співробітництво з Гельсінською комісією (Helsinki Commission (HELCOM));
- співробітництво зі Спільним науково-дослідним центром ЄС (Joint Research Centre (JRC)) в Італії;
- співробітництво з Програмою ООН із захисту навколишнього середовища "Глобальний план дій" (United Nations Environment Programme "Global Programme of Action" (UNEP GPA)).

Європейська комісія запропонувала амбіційну Морську стратегію задля більш ефективного захисту морського довкілля у Європі, за якої морські ресурси повинні використовуватись згідно з принципами збалансованого розвитку і з використанням екосистемного підходу. У Стратегії визнаються специфічний характер та відмінності європейських океанів і морів (від океанографічних та гідрологічних параметрів, фізичних та хімічних особливостей, загроз довкіллю, засобів їх подолання до економічних і соціальних умов у прибережних країнах). Тому необхідно впроваджувати відповідні заходи для цього морського регіону з властивими йому екологічними характеристиками. Велика увага приділяється співпраці з країнами, які не входять до Європейського Союзу, а також регіональними структурами, що займаються проблемами захисту морів та океанів. Кожна країна ЄС повинна буде розробити власну Морську стратегію для своїх морських вод, враховуючи разом з цим наявні міжнародні офіційні угоди.

Отже, міжнародний правовий режим використання і охорони водних ресурсів планети базується на таких головних аспектах: регулювання рибальства та інших морських промислів; використання дна і надр океану за межами шельфу можливе виключно в мирних цілях; проведення багатосторонніх наукових досліджень океану, а також атмосфери і Космосу з морських акваторій; тісний взаємозв'язок правового режиму повітряного простору над відповідними акваторіями з правовим режимом океану; дотримання правового режиму торговельного судноплавства і військового мореплавства.

Доступною для використання людиною є прісна вода, яку містять річки, озера і підземні води; саме ці джерела становлять

всього 0,3 % об'єму гідросфери планети. У багатьох регіонах великі річки та озера розташовані на порівняно малоосвоєних територіях. Головним багатством Світового океану є біологічні ресурси - 160 тис. видів тварин і 10 тис. водоростей, чого цілком може вистачити, щоб прогодувати 30 млрд осіб. Це величезні харчові ресурси, які можуть бути невичерпними при правильному і дбайливому їх використанні.

Основним сировинним ресурсом Світового океану є морська вода, що містить 75 важливих хімічних елементів, запаси яких на суші неухильно виснажуються, тоді як в океанських водах їх утримується величезна кількість. Світовий океан багатий на мінеральні ресурси, а надра океану багаті покладами корисних копалин. Крім того, морська вода може бути використана для одержання прісної - нині винайдено багато промислових методів опріснення. До того ж, відкриті й донні джерела прісної води на континентальному шельфі.

Питання для самоконтролю:

1. Які є принципи міжнародного права, що стосуються охорони і раціонального використання ресурсів гідросфери?
2. Що таке марецид?
3. Дайте визначення конвенції?
4. Які є види конвенцій?
5. Коли була прийнята і як називалась перша конвенція у галузі охорони Світового океану?
6. Яка організація займається питаннями, пов'язаними з проблемами Світового океану?
7. Які питання вирішує ІМО?
8. Назвіть найвідоміші конвенції?
9. Коли було створено систему кодифікованих універсальних норм міжнародного морського права?
10. Що таке морська стратегія?
11. Які конвенції та стратегії прийняті для вирішення проблем Чорного моря?
12. На чому базується міжнародний правовий режим використання і охорони водних ресурсів?

Практична робота №2

Знайомство з типами міжнародного співробітництва в галузі морського рибальства. Дослідження ціни і ринків риботоварів, ринкових тенденцій

Мета роботи: ознайомитись з типами міжнародного співробітництва в галузі морського рибальства, ринковими тенденціями. Дослідити ринок і ціни на рибні товари.

Обладнання та матеріали: плакати, роздатковий матеріал, мультимедійний проектор.

Теоретична частина:

Розвиток світового морського рибальства пов'язано з комплексом складних міжнародно-правових проблем.

Одна з них полягає у встановленні меж, до яких у море поширюється юрисдикція прибережної держави. На відміну від суші, де рішення подібних питань зазвичай обмежена територією країни, визначення меж юрисдикції в області рибальства часто супроводжується претензіями держави на води відкритого моря, оскаржуваними іншими державами. Економічні і правові передумови для подібних домагань і їх цілеспрямованість відповідають рівню розвитку продуктивних сил в конкретний історичний період.

Інша, не менш складна проблема стосується раціонального використання рибних ресурсів з таким розрахунком, щоб забезпечувалося їх нормальне відтворення.

На III Конференції ООН з морського права 1982 р. важливою міжнародно-правовою проблемою в області регулювання рибальства був пошук збалансованого поєднання принципу свободи відкритого моря з тими обмеженнями, які є необхідними в цілях збереження живих ресурсів моря, що відповідає інтересам усіх держав.

Сучасний період у світовому морському промислі характеризується великими технічними досягненнями в галузі пошуку, видобутку та обробки риби. У ряді морських районів це призвело до величезної концентрації промислового флоту різних країн, що не могло не відбитися на стані рибних запасів. Генеральний секретар ООН Кофі Аннан на LIV сесії Генеральної Асамблеї ООН у 2000 р. зазначив, що «за останні півстоліття улови риб вирости майже в п'ять разів, тоді як 70 відсотків океанічних риб піддаються граничній або позамежній експлуатації. Повний занепад

колись цінних рибних запасів служить переконливим свідченням необхідності створення більш сталого та справедливого режиму управління ресурсами Світового океану.

В останні десятиліття значно збільшилася кількість міжнародних конвенцій з рибальства, підвищилася роль міжурядових організацій в регулюванні морського промислу та розширилися їх повноваження щодо забезпечення нормального відтворення рибних запасів і підтримання їх на стійкому рівні.

Основні вимоги співпраці держав, провідних промисел у одних і тих же районах відкритого моря, зводяться до того, що всі держави, які експлуатують ті чи інші рибні ресурси, повинні бути учасниками відповідних угод, а методи збереження запасів ґрунтуватися на неспростовних наукових даних.

В даний час системою міжнародного регулювання і управління рибальством охоплені всі основні промислові райони Світового океану.

Міжнародні договори. Принцип міжнародного співробітництва в галузі морського рибальства закріплений в універсальних та регіональних конвенціях.

Конвенція ООН з морського права 1982 р. говорить, що всі держави мають право на те, щоб їх громадяни займалися рибальством у відкритому морі за умови дотримання їхніх договірних зобов'язань, прав та обов'язків, а також інтересів прибережних держав, передбачених у цій Конвенції.

Згідно зі ст. Конвенції 1982 р. при визначенні розміру припустимого улову і встановленні інших заходів для збереження живих ресурсів відкритого моря держави: а) вживають заходів з підтримання або відновлення популяцій виловлюються видів на рівнях, при яких може бути забезпечений максимальний стійкий вилов; б) беруть до уваги вплив на види ресурсів з метою підтримки або відновлення популяцій таких видів або залежних видів вище рівнів, при яких їхнє відтворення може бути піддана серйозній небезпеці.

Положення Конвенції 1982 щодо рибальства конкретизовані в Угоді про здійснення положень Конвенції ООН з морського права, які стосуються збереження транскордонних рибних запасів і запасів далеко мігруючих риб і управління ними, 1995 р. Мета цієї Угоди - забезпечити довгострокове збереження та стале використання

за допомогою ефективного здійснення відповідних положень Конвенції 1982. Угода 1995 р. містить принципи збереження рибних запасів, визначає порядок застосування обережного підходу, встановлює порівнянність заходів щодо збереження запасів і управління ними. Спеціальний розділ стосується механізмів міжнародного співробітництва.

Крім універсальних є велика кількість регіональних договорів, що визначають порядок промислу живих морських ресурсів в конкретних районах Світового океану.

Зокрема, у 1977 р. укладена Конвенція про майбутнє багатостороннє співробітництво в галузі рибальства в північно-західній частині Атлантичного океану (Росія - учасниця Конвенції). У рамках цієї Конвенції щорічно встановлюються квоти вилову окуня, палтуса, креветок і т. д., а також затверджуються правила міжнародного контролю за рибальством.

У 1980 р. було підписано Конвенцію про багатостороннє співробітництво в галузі рибальства в північно-східній частині Атлантичного океану (Росія - учасниця Конвенції). Для виконання цілей Конвенції заснована Комісія, яка щорічно визначає загальну квоту вилову окуня, скумбрії, оселедця та інших видів риб, а також затверджуються схеми міжнародного контролю.

Конвенція про збереження запасів далеко мігруючих видів риб та управління ними в західній і центральній частинах Тихого океану укладена 5 Вересня 2000 року (Росія в цій Конвенції не бере). Мета Конвенції - забезпечити за допомогою ефективного управління довгострокове збереження та стале використання запасів риб відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 р. та Угоди про транскордонних рибних запасах 1995 р. Для забезпечення виконання цих цілей заснована Комісія, яка на своїх щорічних сесіях встановлює квоти вилову далеко мігруючих видів (в основному тунців).

Міжнародні організації. Універсальної міжурядової організації з рибальства поки немає. Можна припустити, що її функції виконує Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО). У її рамках функціонують Департамент з рибальства, Комітет з рибальства та ряд регіональних риболовних комісій. ФАО визначає основні напрямки риболовної політики, розробляє проекти міжнародних конвенцій з промислу конкретних видів риб і ссавців.

У цей час регулювання рибальства на регіональному рівні здійснюється міжнародними організаціями, яких налічується більше тридцяти. Такими, наприклад, є Міжнародна комісія по збереженню атлантичних тунців (ІККАТ), Комісія з рибальства в Індійському океані (ІОФК), Індо-Тихоокеанський рада з рибальства (ІПФК), Організація з рибальства в північно-західній частині Атлантичного океану (НАФО), Комісія з рибальства в північно-західній частині Атлантичного океану (НЕАФК).

Світове споживання риби та морепродуктів зростає, але за рахунок кого? За останні роки світове виробництво і споживання риби та морепродуктів, і як наслідок споживання риби на душу населення підвищилось. Фахівці пов'язують такий ріст із глобальною кризою цін на продовольство, фінансовим крахом і економічним спадом. Як відомо, забезпечення населення рибою та морепродуктами забезпечується завдяки двом напрямкам – рибальству (риба та морепродукти виловлені або добуті у внутрішніх водах та Світовому океані) та аквакультури (риба та морепродукти вирощені у штучно створених умовах). За оцінкою продовольчої та сільськогосподарської організація ООН (ФАО) у 2008 році риболовство та аквакультура поставили світу 142,3 млн. тонн риби, з яких 115 млн. тонн направлено на харчові цілі. У 2009 році цей показник зріс до рівня 145,1 млн. тонн. З урахуванням чисельності населення Землі на одного мешканця планети припало відповідно 17,1 кг та 17,2 кг риби та морепродуктів. Слід зазначити, що частка продукції аквакультури склала трохи менше половини від загальної кількості – 46%. У 2009 році чисельність населення Землі залишилась сталою, в той час як споживання риби та морепродуктів підвищилось і склало 17,2 кг. Частка аквакультури від загальної кількості риби при цьому дещо збільшилась. У 2010 році динаміка щодо вилову та споживання риби та морепродуктів була аналогічною. У розрізі світового споживання риби та морепродуктів населенням без врахування Китаю, кількість спожитих рибопродуктів значно нижча, і за оцінками ФАО складає лише 13,7 кг на душу населення. Крім того, ця кількість залишається сталою починаючи із 2006 року, а у останні роки вона навіть зменшилась, оскільки чисельність населення Землі (без урахування Китаю) збільшилось. Отже, фактично, споживання рибопродуктів у світі зменшується, а цей показник збільшується за

рахунок Китаю, який з великим випередженням, залишається самим значним виробником рибопродукції у світі з об'ємом ивиробництва більше 50 млн. тонн. Причому, обсяги продукції аквакультури у два рази перевищують частку виловленої риби. Так, у 2008 році цей показник становив відповідно 32,7 и 14,8 млн. тонн аквакультури і промислового вилову. Споживання рибопродуктів населенням Китаю становить до 30 кг в рік, а у сусідній Японії – до 60 кг. В 2007 році на рибу припадало 15,7% від загального споживання білків тваринного походження і 6,1% від усіх білків, що споживаються. В глобальному масштабі для більш ніж 1,5 млрд. людей риба та морепродукти забезпечують 20% від середнього споживання білків тваринного походження. Продукція аквакультури залишається найбільш динамічно зростаючою галуззю виробництва продуктів харчування тваринного походження, темпи росту якої випереджають зростання чисельності населення. Так обсяги виробництва продукції аквакультури на душу населення зросли з 0,7 кг в 1970 році до 7,8 кг в 2008 році, тобто в середньому щорічне зростання становить 6,6%. На Україні частка продукції аквакультури залишається незначною, і практично знаходиться у стані стагнації. Населення України рибопродуктами майже на 80% забезпечується за рахунок імпорту. Разом з тим, найбільший рівень споживання рибопродуктів був у 2008 році. У цей період їх споживання склало трохи більше 17 кг на одного українця, у подальшому відбувається зниження споживання, практичного до середньсвітового показника – 13-14 кг на душу населення (в розвинених країнах Європи 20-21 кг). Найнижчий рівень споживання на Україні був у 1994 рік, і становив 3,5 кг рибопродуктів на рік. Першу трійку Первую провідних експортерів риби складають Китай, Норвегія і Таїланд. З 2002 року Китай дещо випереджає інші країни за експортом риби і його частка у світовому експорті риби і рибних продуктів складає 10%, або приблизно 10,1 млрд. долл. США. У подальшому фахівці прогнозують стійке лідерство у рибній галузі саме Китаю, як виробника продукції аквакультури.

Питання для самоконтролю:

1. Про що йде мова у Конвенції ООН з морського права 1982 року?
2. Мета угоди 1995 року? Її повна назва?

3. Що таке ФАО?
4. Які є міжнародні рибогосподарські організації?
5. Чи збільшилось споживання риби на селенням за останні роки?
6. Яка країна є найбільшим виробником рибопродукції в світі?
7. За рахунок чого населення України забезпечується рибопродуктами?

Практична робота №3

Вивчення динаміки експорту-імпорту риботоварів провідних рибальських країн світу

Мета роботи: ознайомитись з динамікою експорту та імпорту продуктів рибальства різних країн, визначити країни, які є лідерами світового рибальства.

Обладнання та матеріали: плакати, роздатковий матеріал, мультимедійний проектор.

Теоретична частина:

За останній час відбулися зміни в складі першої десятки «рибальських» країн. Для того щоб їх оцінити, досить порівняти першу десятку, якою вона була в середині 1950-х рр. (Японія, США, СРСР, Китай, Норвегія, Великобританія, Індія, Канада, ФРН, Данія) з сучасною, яка представлена в таблиці 1.

Таблиця 1. Країни-лідери за розміром вилову риби і видобутку морепродуктів у 2004 р.

Страна	Суммарный улов, млн т	В том числе морской, млн т
Китай	48,9	20,0
Перу	9,6	8,6
Індія	6,2	4,3
Індонезія	5,8	5,0
Чили	5,6	5,0
США	5,6	4,9
Японія	5,2	4,4
Таїланд	4,0	2,8
Норвегія	3,2	2,1
Росія	3,1	2,5

Зі старого складу першої десятки в ній залишилося шість країн - Японія, США, Росія, Китай, Індія і Норвегія. Однак черговість їх у цій групі помітно змінилася. Так, Китай ще на початку 1990-х рр., вийшов на перше місце, хоча в його уловах, що зустрічається не так часто, переважає не морська, а прісноводна риба. Серед чотирьох країн-новачків - країни Азії і Латинської Америки, які, до речі, абсолютно переважають і в складі другої десятки. У результаті, за деякими даними, нині на них припадає вже 70% всього світового улову.

Цікаво, що перша десятка країн і територій з видобутку риби, з розрахунку на душу населення, виглядає зовсім інакше. На першому місці знаходяться датські Фарерські острови (5560), на другому - Ісландія (4500 кг), на третьому - Гренландія (2065 кг). Далі слідує Фолклендські острови (780 кг), Норвегія (700), Чилі (460), Кірібаті (390), Мальдіви (385), Перу (370) і Данія (345 кг).

За останні десятиліття обсяг світової торгівлі рибними продуктами збільшився у багато разів. Ще на початку 1990-х рр. на міжнародний ринок надходило близько 2 / 5 всього улову. При цьому на розвинені країни припадало 1 / 2 експорту і 9 / 10 імпорту морепродуктів.

Що ж стосується перспектив зростання світових виловів, то вони, відповідно до більшості розрахунків і прогнозів, виглядають досить обмеженими. Хоча оцінки можливостей використання морських біоресурсів коливаються в дуже великих межах (від 70 млн до 200 млн т), все ж більшість фахівців вважає максимально допустимими річні улови в обсязі 110-120 млн т. А це рівень, що вже досягнутий.

У Росії улови риби в 1990-х рр. спочатку сильно знизилися, але потім стабілізувалися приблизно на рівні 3-4 млн т. За виробництвом риби з розрахунку на душу населення (20 кг) Росія перевищує середньосвітовий рівень (16 кг). Рибальство ведеться в річках, озерах і особливо в морських акваторіях, головними з яких були і залишаються моря Далекого Сходу.

Порівняно обмежені можливості самовідтворення біоресурсів Світового океану змушують шукати нові підходи, які забезпечували б надходження рибної продукції на світовий ринок. Головний із них - розвиток аквакультури. Сутність аквакультури (від лат. Aqua - вода і cultura - обробіток, догляд) полягає в розведенні і

вирощуванні в контрольованих людиною умовах риб, моллюсків, ракоподібних, голкошкірих, водоростей, які становлять для нього економічний, а іноді й естетичний (штучні перли, акваріумні риби) інтерес.

Світовий ринок – це сукупність ринків окремих країн, що пов'язані між собою товарообміном. За своєю товарно-галузевою структурою світовий ринок поділяється на:

- ринок готових виробів;
- ринок сировини та напівфабрикатів;
- ринок послуг.

Світовий ринок риби та рибопродуктів завжди був і залишається важливою складовою світової торгівлі. Стан і тенденції світового рибного господарства, починаючи з 80-х років, характеризується підсиленням конкуренції серед розвинутих у риболовному відношенні країн за право використання морських рибних ресурсів і морепродуктів. Застосування надмірних потужностей в Світовому океані при здійсненні рибальства спричинило переексплуатацію основних об'єктів промислу, що користуються підвищеним попитом на світовому ринку, і зумовило необхідність розвитку рибництва – штучного вирощування риби та морепродуктів.

Важливим елементом системи організації ринку в умовах зростаючої кількості населення є механізм ринкового збалансування попиту і пропозиції. Ринок рибних товарів значною мірою формувався стихійно, без науково обґрунтованої системи. Головним регулятором функціонування даного сегменту був ринковий механізм, який швидко адаптувався до специфіки товару та побажань споживачів. У середині 90-х років ХХ століття почали розвиватись адаптовані до умов ринку збутові стратегії країн-продуцентів, які збільшили прибутки і охарактеризували основні тенденції та напрями розвитку ринку риби та рибопродуктів.

На даний момент можна говорити про тісну залежність обсягів вилову риби та рибопродуктів і кількості населення. Вцілому зараз спостерігається часткове збалансування попиту і пропозиції на ринку рибу та рибопродукти, та все ж основною проблемою залишається невідповідність потреб населення і виробництва даного виду продукції.

За прогнозами експертів ООН (Організація Об'єднаних Націй), споживання риби та морепродуктів у країнах, що розвиваються, постійно збільшуватиметься і безумовно значною мірою впливатиме на структуру та вартість торговельних потоків на світовому ринку. Оскільки чисельність населення продовжує зростати значно швидшими темпами, ніж обсяги пропозиції рибної продукції на світовому ринку, остання визначатиметься і формуватиметься у відповідності до можливостей виробництва продукції рибництва внаслідок природної обмеженості ресурсів для здійснення рибальства. Для країн-експортерів даного виду продукції це створює потужні рушії для відтворення ресурсів Світового океану і розвитку альтернативних джерел виробництва продукції рибної промисловості.

На сьогоднішній день можна говорити про досить швидкий і стабільний розвиток світового ринку риби та рибопродуктів, а також про його важливість через зростаючий попит і частку у світовій торгівлі, що постійно збільшується.

В сучасних умовах розвитку міжнародної торгівлі ефективне функціонування ринку риби та рибопродуктів неможливе без злагодженого і відпрацьованого механізму взаємодії його учасників. Аналіз співпраці покупців і продавців у розвинених країнах є важливим елементом впровадження та вдосконалення ринкової політики.

Правила організації ринку продукції рибальства та рибництва повинні враховувати розвиток і зміни в сучасній системі видобутку продукції. Метою організації ринкової взаємодії визначено забезпечення сталого управління водними ресурсами та досягнення стабільних цін на ринку, балансу між попитом і пропозицією враховуючи обсяги сировини у кількості, необхідній як кінцевим споживачам, так і переробній промисловості країн-експортерів та країн-імпортерів

В глобальному масштабі для більш ніж 1,5 млрд. людей риба та морепродукти забезпечують 20% від середнього споживання білків тваринного походження.

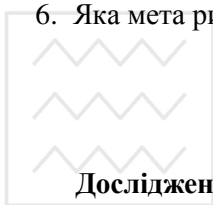
Продукція аквакультури залишається найбільш динамічно зростаючою галуззю виробництва продуктів харчування тваринного походження, темпи росту якої випереджають зростання чисельності населення.

Першу трійку провідних експортерів риби складають Китай, Норвегія і Таїланд. З 2002 року Китай дещо випереджає інші країни за експортом риби і його частка у світовому експорті риби і рибних продуктів складає 10%, або приблизно 10,1 млрд. долларів США. У подальшому фахівці прогнозують стійке лідерство у рибній галузі саме Китаю, як виробника продукції аквакультури.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть десятку країн-лідерів з вилову риби на душу населення?
2. Чому активно почала розвиватись аквакультура?
3. Що таке світовий ринок?
4. Який прогноз експертів ООН на рахунок споживання риби та морепродуктів в майбутньому?
5. Що повинні враховувати правила ринкової організації продукції рибальства та рибництва?
6. Яка мета ринкової організації ринкової взаємодії?

Практична робота №4

Дослідження правових проблем управління морським рибальством. Кодифікація міжнародного морського права

Мета роботи: ознайомитись з правовими проблемами в галузі управління морським рибальством, кодифікацією міжнародного морського права.

Обладнання та матеріали: плакати, роздатковий матеріал, мультимедійний проектор.

Теоретична частина:

При аналізі процесу становлення міжнародно-правових норм, що регулювали режим морських просторів і різноманітні види діяльності держав з використання Світового океану з кінця XVIII століття до середини XX століття, можна приходити до висновку, що це були в основному норми звичаєвого права, частина з яких була закріплена в угодах, укладених державами на двосторонній основі.

Перша спроба кодифікації норм, що належать до правового режиму територіальних вод, почата в 1930 році під егідою Ліги

Націй, успіхом не увінчалася. Її результатом став лише проект конвенції, підготовлений для розгляду в майбутньому. Слід зазначити також спроби кодифікації окремих норм в основному зі специфічних питань (попередження зіткнень суден, охорона людського життя на морі, безпека мореплавання та ін.).

Відсутність настійної зацікавленості міжнародного співтовариства в договірному закріпленні вже існуючих звичайних норм у відповідній універсальній міжнародній конвенції пояснювалося об'єктивним чинником і було прямо пов'язано з тим, що види використання Світового океану були обмежені до середини ХХ століття в основному судноплаством і рибальством.

Така потреба в універсальній кодифікації відповідних норм міжнародного права проявилася тільки після Другої світової війни, коли розвинені в промисловому відношенні країни приступили до розвідки й експлуатації природних ресурсів континентального шельфу. У цей же час широко розгорнулася науково-дослідна діяльність держав у Світовому океані. В умовах науково-технічної революції держави приступили до розвідки і розробки природних ресурсів дна морів, океанів за межами континентального шельфу.

Усе більш ефективна і багатогранна діяльність держав з використання Світового океану створила основу для виникнення специфічного предмета правового регулювання галузі міжнародного права, що формувалася. Тому завершення становлення міжнародного морського права як галузі загального міжнародного права слід пов'язувати з його **кодифікацією, тобто прийняттям у рамках світового співтовариства держав багатосторонніх міжнародних конвенцій з міжнародного морського права.**

Слід зазначити, що Організація Об'єднаних Націй із самого початку своєї діяльності приступила до кодифікації і прогресивного розвитку міжнародного морського права. Особливу роль тут зіграла діяльність Комісії ООН з морського права, що у період 1949 — 1956 років провадила велику роботу з кодифікації звичайно-правових норм і розробки проекту нових договірних норм. Це дало можливість провести в 1958 році в Женеві I Конференцію ООН з морського права, у роботі якої взяли участь 86 держав, включаючи 49, що розвиваються.

У задачу I Конференції ООН з морського права входив розгляд і прийняття на основі проекту, розробленої Комісією міжнародного права ООН, конвенції або конвенцій із питань, що стосуються інтересів всіх держав. У результаті роботи I конференції ООН були прийняті конвенції: 1) про відкрите море 2) про територіальне море і зону, що прилягає; 3) про континентальний шельф і 4) про рибальство й охорону живих ресурсів відкритого моря. Крім того, I Конференція ООН з морського права прийняла Факультативний протокол про обов'язкову процедуру вирішення спорів і 5 резолюцій, включаючи резолюцію про скликання II Конференції ООН з морського права.

Історичне значення I Конференції ООН з морського права полягає, по-перше, у тому, що вона була першим найважливішим етапом кодифікації сформованих на той час звичаєвих норм про режим морських просторів і про різноманітні види використання Світового океану, і, по-друге, у тому, що на ній були розроблені в порядку прогресивного розвитку міжнародного права нові норми, що надалі одержали широке міжнародне визнання.

У ході конференції вдалося кодифікувати ряд загальноновизнаних принципів і норм міжнародного морського права: принцип свободи відкритого моря, що включає свободу судноплавства, рибальства, прокладки морських кабелів і трубопроводів, польотів над відкритим морем; право мирного проходу через територіальне море; принцип реального зв'язку між судном і державою прапора; про режим континентального шельфу та ін.

Але на I Конференції не вдалося вирішити питання про максимальну ширину територіального моря і рибальської зони за його межами.

Мета II Конференції ООН з морського права, скликаної в Женеві в 1960 році, полягала в розробці міжнародно-правових норм із питань, не вирішених на I конференції. Проте через виниклі розбіжності між учасниками II Конференції з морського права вирішити на ній ці питання не вдалося, тому що одні держави виступали за трьохмильний ліміт, інші — за шестимильний, треті — дванадцятимильний. І це не дивовижно, тому що мова йшла про межу території держав, що мають морське узбережжя.

Об'єктивні обставини загальносвітового розвитку призвели до того, що питання, пов'язані із шириною територіального моря,

рибальської зони, континентального шельфу, з економічними й іншими правами прибережних держав у їхній взаємодії з інтересами міжнародного співтовариства в цілому, ставали усе більш актуальними. Крім того, до цих питань додалися проблеми негативного характеру, породжені науково-технічною революцією: забруднення морів і океанів, можливість використання потужних технічних засобів у справі розвідки і видобування живих і неживих ресурсів Світового океану, розширення й ускладнення наукових досліджень морських просторів.

Усі ці фактори викликали необхідність активізації співробітництва держав у їхньому подоланні і знайшли свій прояв насамперед у кодифікаційних роботах, що торкнулися окремих інститутів морського права: безпека мореплавання й охорони людського життя на морі; захист і збереження морського середовища, включаючи забруднення моря із суден і боротьбу з забрудненням; режим рибальства й охорони живих морських ресурсів; режим морських портів і іноземних судів у них; режим транзитної торгівлі внутрішньоконтинентальних держав; часткову демілітаризацію морських просторів і т.д. Результатом цієї роботи стала поява таких міжнародно-правових актів, як Конвенції з охорони людського життя на морі 1960 і 1974 років; Конвенція про міжнародні правила запобігання зіткненню суден у морі 1972 року; Конвенція з пошуку і рятування на морі 1979 року; Конвенція про втручання у відкритому морі у разі аварій, що призводять до забруднення нафтою 1969 року; Конвенція про запобігання забруднення моря викиданням відходів та інших матеріалів 1972 року; Конвенція про запобігання забруднення суднами 1973 року; Конвенція про запобігання забруднення моря із джерел на суходолі 1974 року; Конвенція про збереження атлантичних тунців 1966 року;

Конвенція про порядок ведення промислових операцій в Північній Атлантиці 1967 року; Конвенція про збереження антарктичних тюленів 1972 року; Конвенція про транзитну торгівлю внутрішньоконтинентальних держав 1965 року та ін.

Таким чином, міжнародне морське право як галузь загального міжнародного права знаходилася в постійному розвитку. Навіть після невеликого завершення роботи II Конференції ООН з морського права процес ко-дифікації і прогресивного розвитку

окремих його інститутів продовжувався. Але наростали і серйозні негативні тенденції, що були пов'язані насамперед із тим, що після конференції деякі держави, особливо нові незалежні держави, що виникли в результаті деколонізації, стали розширювати свої територіальні води аж до 200 морських миль або ж установлювати прибережні економічні і рибальські зони, підпорядковані їхній винятковій юрисдикції, шириною до 200-300 миль. Виникла достатньо складна і небезпечна ситуація в справі дослідження і використання Світового океану на рівноправній основі всіма державами з належним урахуванням їхнього географічного положення й інтересів стосовно до Світового океану.

З метою вирішення цієї гострої і глобальної проблеми, відповідно до резолюцій Генеральної Асамблеї ООН 2750 С (XXV) від 17 грудня 1970 року і 3067 (XXVIII) від 16 листопада 1973 року, була скликана HI Конференція ООН з морського права.

Конференція, що проходила з 1973 по 1982 рік, стала найважливішим етапом кодифікації і прогресивного розвитку міжнародного морського права. Усього було проведено 11 сесій, причому, починаючи з 7-й сесії, кожна з них мала додаткові («відновлені») частини сесій. У роботі Конференції брали участь делегації 164 держав. Крім того, у якості запрошених у її роботі брали участь й інші суб'єктів міжнародних відносин — 12 спеціалізованих установ ООН, 19 міжурядових організацій і ряд неурядових організацій.

Незважаючи на те, що в ході Конференції виявилось зіткнення певних політичних і економічних угруповань із протилежними інтересами, таких, як «Група 77» (держави, що розвиваються, що було насправді біля 120); група західних капіталістичних держав; група соціалістичних держав; група держав архіпелагу; група держав, що не мають виходу до моря, та інших, що знаходяться в несприятливих географічних умовах; група заливних держав та ін., зрештою удалося винести на єдине за всі роки голосування узгоджений текст Конвенції ООН з морського права. 30 квітня 1982 року Конвенція була прийнята: за її прийняття проголосували 130 делегацій, проти — 4, і 17 утрималися. Разом із Конвенцією були прийняті 4 резолюції, що склали Додаток I до неї. На заключних засіданнях Конференції, що відбулися з 6 по 10 грудня 1982 року в Монтего-Бей (Ямайка), були заслухані заключні заяви делегацій,

після чого був підписаний Заключний акт, а 10 грудня була відкрита для підписання Конвенція ООН з морського права 1982 року.

У цей перший день Конвенцію підписали 119 делегацій, що представляли 117 держав. Острови Кука (самоврядна асоційована держава) і Рад Організації Об'єднаних Націй по Намібії. У цей же день Конвенцію підписала делегація України. Одна держава — Фіджі — у той же день здала на зберігання свою ратифікаційну грамоту. Слід зазначити, що ніколи колись у день відкриття договору для підписання не демонструвалася настільки конкретно така переконлива його підтримка. Цей перший успіх Конвенції сам по собі не має прецеденту в історії договірного права.

Проте цей успіх був обумовлений завдяки методу роботи конференції: прийняттю її тексту на основі консенсусу, і так званого «пакетного підходу», концептуальна основа якого складається в прийнятті рішень стосовно до різноманітних груп установлюваних норм з урахуванням нерозривного зв'язку між ними. У цьому випадку держави-учасниці виявляли готовність поступитися деякими своїми інтересами стосовно до якоїсь групи норм за умови, що їх суттєві права й інтереси будуть належною мірою відбиті в іншій групі норм.

«Пакетне» рішення щодо Конвенції є результат унікального характеру обставин, при яких вона з'явилася, включаючи тісний взаємозв'язок багатьох різноманітних питань, велике число держав-учасниць і численність інтересів, що найчастіше зіштовхуються, що, як відзначалося, нерідко не вписувалися в традиційні рамки регіональних інтересів. Наріжним каменем «пакета» Конвенції є підхід, відповідно до якого користування правами і вигодами припускає прийняття на себе супутніх обов'язків і зобов'язань, із тим, щоб можна було створити загальний справедливий порядок.

У основі Конвенції лежать і інші важливі підходи. Один із них закріплює повагу прав інших держав у якості найпершого обов'язку всіх держав-учасниць. Конвенція накладає на сторони зобов'язання вирішувати їхні спори мирними способами і надає вибір методів вирішення спорів у випадку, коли вони не можуть іншим чином досягти домовленості, навіть при втручанні третьої сторони.

У своїй заяві, зробленій 10 грудня 1982 року після відкриття Конвенції для підписання, Генеральний секретар ООН Хав'єр Перес де Куельяр відзначив:

«Ця Конвенція подібна ковтку свіжого повітря під час серйозної кризи в міжнародному співробітництві і спаду в справі використання міжнародного механізму для рішення світових проблем. Так будемо ж сподіватися, що цей ковток свіжого повітря передвіщає теплий бриз, що дує з Півночі на Південь, із Півдня на Північ, із Сходу на Захід і з Заходу на Схід, тому що це ясно покаже, чи готове міжнародне співтовариство підтвердити свою рішучість шукати за допомогою Організації Об'єднаних Націй більш задовільних розв'язань серйозних проблем, що стоять перед світом, у якому спільним знаменником є взаємозалежність».

Конвенція ООН з морського права набрала сили 16 листопада 1994 року. Україна ратифікувала Конвенцію 3 червня 1999 року за допомогою прийняття Верховною Радою України Закону України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року й Угоди про імплементації Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року».

Конвенція підтверджує і доповнює ряд положень Женевських конвенцій з морського права 1958 року. Конвенція ООН з морського права 1982 року і Женевські конвенції з морського права 1958 року є безстроковими міжнародно-правовими актами і зберігають свою юридичну чинність для їхніх держав-учасниць. У той же час, відповідно до статті 311 Конвенції з морського права, вона має переважну силу у відносинах між державами-учасницями перед Женевськими конвенціями з морського права 1958 року, тобто в тому випадку, коли дві держави є одночасно учасницями Конвенції 1982 року і тієї або іншої конвенції 1958 року, за винятком, зрозуміло, тих просторів Світового океану, юридичний статус і режим яких не був зазначений і регламентований у конвенціях 1958 року.

Конвенція характеризується значною новелізацією, вона вводить нові норми й інститути, що відбивають сучасні тенденції розвитку в освоєнні Світового океану. У ній вперше в договірному порядку була встановлена гранично допустима ширина територіального моря 12 миль; підтверджене і деталізоване право

мирного проходу іноземних судів через територіальне море.

Цілком новим є інститут виняткової економічної зони, у межах котрої прибережній державі даються суверенні права у відношенні розвідки, розробки і збереження природних ресурсів, що знаходяться на дні, у його надрах і у водах, що покривають, і управліннями, а також стосовно інших видів економічної діяльності. Конвенція містить новий інститут — води архіпелагу, застосовний до держав-архіпелагів. Вперше в договірній практиці Конвенцією був визначений статус величезної території — району морського дна за межами континентального шельфу («Району»). У ній зафіксовані правила транзитного проходу через міжнародні протоки, що дають можливість здійснювати свободу судноплавства і польотів через них. Урегульовано також польоти літальних апаратів у повітряному просторі над Світовим океаном.

Конвенція підтвердила основні норми стосовно континентального шельфу і внесла уточнення в цей інститут, зокрема, визначила підходи до визначення зовнішньої межі континентального шельфу. Визначено порядок регулювання діяльності з дослідження і використання його ресурсів.

Конвенція істотно розширила перелік свобод відкритого моря, включивши в нього поряд із традиційними свободами судноплавства, рибальства, польотів, прокладки кабелів і трубопроводів також свободи будувати штучні острови, установки і споруди, що допускаються відповідно до міжнародного права, і проводити морські наукові дослідження.

У Конвенції є блоки норм, що регламентують порядок проведення морських наукових досліджень, направлених на забезпечення захисту і збереження морського середовища, а також механізм врегулювання спорів, пов'язаних із тлумаченням і застосуванням її норм.

Важливим положенням Конвенції в справі забезпечення загального миру і безпеки є резервування відкритого моря для мирних цілей.

Варто враховувати, що Конвенція кодифікувала ряд звичаєво-правових норм, проте ці норми продовжують діяти у своїй старій якості для держав, не що беруть участь у ній.

Конвенція ООН з морського права 1982 року є основним джерелом сучасного міжнародного морського права. Це один із

дуже великих, багатосторонніх міжнародно-правових актів, що має дуже складну структуру.

Слід зазначити, що, головним чином, Конвенція ООН з морського права встановлює правовий статус і юридичний режим тих морських просторів Світового океану, про які в ній мова йде. Але хоча ці простори і пов'язані в єдиному природному комплексі, кожний окремо, із погляду права, представляє різноманітні юридичні поняття.

У цілому, можна констатувати, що розроблення і прийняття Конвенції ООН з морського права 1982 року явилось важливим історичним етапом у кодифікації і прогресивному розвитку міжнародного права. Її стратегічною метою є стабільний розвиток міжнародних відносин у зв'язку з діяльністю суб'єктів міжнародного права у Світовому океані.

У зв'язку з цим вважається необхідним відрізнити міжнародне морське право від морського права. Перше — засновано винятково на нормах міжнародного права і належить до поведінки держав за межами власної території. Друге — є правом конкретної держави і містить норми внутрішньодержавного (національного) права. Його основу складають внутрішньодержавні акти, що регламентують правове положення і порядок користування внутрішніми територіальними водами (територіальним морем), а також приналежній державі морськими і річковими суднами.

Питання для самоконтролю:

1. Коли була зроблена перша спроба кодифікації норм правового режиму територіальних вод?
2. Що таке кодифікація?
3. Яка задача I конференції ООН з морського права?
4. Які результати роботи I конференції ООН з морського права?
5. Яка мета II конференції ООН у Женеві?
6. Коли набрала чинності Конвенція ООН з морського права?
7. Коли була ратифікована Конвенція ООН з морського права в Україні?

Практична робота №5

Тема: Знайомство з основними міжурядовими рибогосподарськими організаціями в системі регулювання рибальства і дослідження моря, їх функціями і юрисдикцією

Мета роботи: ознайомитись з основними міжурядовими рибогосподарськими організаціями, що діють в системі регулювання рибальства і дослідження моря, їх функціями та юрисдикцією.

Обладнання та матеріали: плакати, роздатковий матеріал, мультимедійний проєктор.

Теоретична частина:

Державний контроль за використанням і охороною водних ресурсів. В умовах зростання техногенного навантаження на довкілля підвищується роль державного управління у галузі охорони водних ресурсів, їх використання і відтворення. Державне управління у цій галузі полягає, насамперед, у здійсненні державних, міждержавних та регіональних спеціальних функцій Кабінету Міністрів України та органів державної виконавчої влади, обліку вод, веденні державного водного кадастру, стандартизації і нормування, експертизи, контролю Державне управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів здійснюється за басейновим принципом на основі державних, міждержавних та регіональних програм охорони вод та відтворення водних ресурсів. Державні, міждержавні та регіональні програми використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів розробляються з метою здійснення цілеспрямованої і ефективної діяльності щодо задоволення потреб населення і галузей економіки у воді, збереження, раціонального використання і охорони вод, запобігання їх шкідливій дії. Державні, міждержавні та регіональні програми використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів розробляються на основі даних державного обліку вод, водного кадастру, схем використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів. Суб'єктами державного управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів є Кабінет Міністрів України, Уряд Автономної Республіки Крим, місцеві Ради народних депутатів та їх виконавчі комітети, спеціально уповноважені органи державної виконавчої влади та інші державні органи відповідно до законодавства України.

Спеціально уповноваженими органами державної виконавчої влади у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів є Міністерство охорони навколишнього природного середовища, Державний комітет України з водного господарства, Державний комітет України з геології і використання надр, їх органи на місцях та інші державні органи відповідно до чинного законодавства.

До функцій Кабінету Міністрів України у галузі управління і контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів належить:

- реалізація державної політики у цій галузі;
- розпорядження водними об'єктами загальнодержавного значення;
- здійснення державного контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;
- визначення пріоритетів водокористування;
- забезпечення розробки державних, міждержавних та регіональних програм використання і охорони водних ресурсів, затвердження регіональних програм;
- визначення порядку діяльності органів державної виконавчої влади у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, координація їх діяльності;
- встановлення порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування, будівельні, днопоглиблювальні і вибухові роботи, видобування піску і гравію, прокладання кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду, а також розробка та затвердження нормативів на скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти;
- встановлення нормативів плати за спеціальне водокористування і порядку її справляння;
- встановлення нормативів плати за користування водами для потреб гідроенергетики та водного транспорту і порядку її справляння;
- прийняття у разі виникнення аварійних ситуацій рішень про скиди стічних вод з накопичувачів у водні об'єкти, якщо вони призводять до перевищення гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у цих об'єктах;

- організація і координація робіт, пов'язаних з попередженням та ліквідацією наслідків аварій, стихійного лиха, шкідливої дії вод або погіршенням якості водних ресурсів;

- прийняття рішень про обмеження, тимчасову заборону (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів в разі порушення ними вимог водного законодавства;

- затвердження проектів зон санітарної охорони господарсько-питних водозаборів, які забезпечують водопостачання території більш як однієї області;

- керівництво зовнішніми зв'язками України в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

До компетенції Міністерства охорони навколишнього природного середовища в галузі управління і контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів належить:

- здійснення комплексного управління в галузі охорони водних ресурсів, проведення єдиної науково-технічної політики з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, координація діяльності міністерств, відомств, підприємств, установ та організацій в цій галузі;

- здійснення державного контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;

- розробка та участь у реалізації державних, міждержавних та регіональних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

- організація та здійснення державного моніторингу вод;

- розробка і затвердження нормативів і правил, участь у розробці стандартів щодо регулювання використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

- здійснення державної екологічної експертизи;

- видача дозволів на спеціальне водокористування в разі використання води з водних об'єктів загальнодержавного значення;

- прийняття у встановленому порядку рішень про обмеження, тимчасову заборону (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів в разі порушення ними вимог водного законодавства;

- розробка і запровадження у встановленому порядку організаційно-економічних заходів щодо забезпечення охорони і використання вод та відтворення водних ресурсів.

До функцій Державного комітету України з водного господарства в галузі управління і контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів належить:

- державне управління в галузі водного господарства, здійснення єдиної технічної політики, впровадження у водне господарство досягнень науки, техніки, нових технологій і передового досвіду;

- розробка і встановлення режимів роботи водосховищ комплексного призначення, водогосподарських систем і каналів, затвердження правил їх експлуатації;

- розробка та участь у реалізації державних, міждержавних і регіональних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

- забезпечення потреб населення і галузей економіки у водних ресурсах та здійснення їх міжбасейнового перерозподілу;

- здійснення радіологічного і гідрологічного моніторингу водних об'єктів комплексного призначення, водогосподарських систем міжгалузевого та сільськогосподарського водопостачання;

- проектування, будівництво і експлуатація водогосподарських систем та об'єктів комплексного призначення;

- здійснення заходів щодо екологічного оздоровлення поверхневих вод та догляду за ними;

- ведення державного обліку водокористування та державного водного кадастру;

- погодження дозволів на спеціальне водокористування;

- здійснення міжнародного співробітництва у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів прикордонних вод;

- виконання заходів, пов'язаних з попередженням шкідливої дії вод і ліквідацією її наслідків, включаючи протипаводковий захист населених пунктів та земель;

- здійснення контролю за дотриманням режимів роботи водосховищ та водогосподарських систем.

Основним завданням державного обліку вод є:

- встановлення відомостей про кількість і якість вод, а також даних про водокористування, на основі яких здійснюється розподіл води між водокористувачами та розробляються заходи щодо раціонального використання, охорони і відтворення водних ресурсів.

Державний облік водокористування здійснюється з метою систематизації даних про збір та використання вод, наявність систем оборотного водопостачання та їх потужність, а також діючих систем очищення стічних вод, їх ефективність тощо. Державний облік та аналіз стану водокористування здійснюється шляхом подання водокористувачами звітів про водокористування до державних органів водного господарства за встановленою формою. Державний облік поверхневих вод здійснюється шляхом проведення постійних спостережень за кількісними і якісними характеристиками поверхневих вод.

Державний водний кадастр складається з метою систематизації даних державного обліку вод та визначення наявних для використання водних ресурсів. Державний водний кадастр ведеться Державним комітетом України з водного господарства та Державною геологічною службою Мінохоронприроди в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів.

Основою нормативно – правової бази, що регулює відносини в галузі охорони, раціонального використання та відтворення вод є:

Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”, прийнятий 25.06.1991;

Закон України “Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства”, прийнятий 17.01.2002;

Закон України “Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів”, прийнятий 22.03.2001;

Закон України “Про виключну (морську) економічну зону України”, прийнятий 16.05.1995;

Постанова Верховної Ради України “Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки”, прийнята 05.03.1998;

Постанова Верховної Ради України “Про Національну програму екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води”, прийнята 27.02.1997;

Водний кодекс України, прийнятий 06.06.1995.

Охорона та використання водних ресурсів

Довготерміновими цілями політики раціонального використання і відтворення водних ресурсів та екосистем в Україні має стати:

- зменшення антропогенного навантаження на водні об'єкти;
- досягнення екологічно безпечного використання водних об'єктів і водних ресурсів для задоволення господарських потреб суспільства;
- забезпечення екологічно стійкого функціонування водного об'єкта як елементу природного середовища із збереженням властивості водних екосистем відновлювати якість води;
- створення ефективної структури управління і механізмів економічного регулювання охорони та використання водних ресурсів.

Для поетапного виконання зазначених цілей необхідно здійснити комплекс заходів за наступними пріоритетними напрямками:

- 1) охорона поверхневих і підземних вод від забруднення;
- 2) екологічно безпечне використання водних ресурсів;
- 3) відродження і підтримання сприятливого гідрологічного стану річок та заходи боротьби зі шкідливою дією вод;
- 4) удосконалення системи управління охороною та використанням водних ресурсів;
- 5) зменшення впливу радіоактивного забруднення.

Охорона вод від забруднення

Стратегічна мета – досягнення екологічно безпечного використання водних ресурсів. Це гарантуватиме екологічну безпеку водних об'єктів, врівноважить шкідливий вплив на водні ресурси і забезпечить здатність їх до самоочищення та самовідтворення.

Основні цілі:

- зниження вмісту у водних об'єктах біогенних речовин, нафтопродуктів, пестицидів, іонів важких металів, радіонуклідів та інших шкідливих речовин;

- припинення засмічення водних об'єктів;
- удосконалення нормативно-правової та еколого- економічної бази з метою поліпшення якісного стану водних об'єктів;
- удосконалення системи обліку, моніторингу та контролю за забрудненням поверхневих і підземних вод, розроблення та введення в дію системи ідентифікації та інструментального контролю за всіма стаціонарними джерелами забруднення поверхневих вод із створенням відповідної інформаційної бази даних.

Питання для самоконтролю:

1. В чому полягає державне управління в галузі охорони, використання і відтворення водних ресурсів?
2. За яким принципом здійснюється державне управління в галузі охорони, використання і відтворення водних ресурсів?
3. Хто є суб'єктами державного управління в галузі охорони, використання і відтворення водних ресурсів?
4. Які функції Кабінету Міністрів України в галузі управління і контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів?
5. Що належить до компетенції Міністерства охорони навколишнього природного середовища в галузі охорони, використання і відтворення водних ресурсів?
6. Які функції Державного комітету України з водного господарства в галузі управління і контролю за використанням і відтворенням водних ресурсів?
7. Яке основне завдання Державного обліку вод?
8. Для чого служить Державний водний кадастр?
9. Яка мета і цілі охорони вод від забруднення?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- 1.Алимов С.І., Рибне господарство України стан і перспективи. –К.: Вища освіта, 2003 р. – 336 с.
- 2.Баздырев Ю.А. и др. Программа строительства судов флота рыбного хозяйства Украины: взгляд судостроительной промышленности. "Рыбн. хоз. Укр." №1 (12), 2001, с.3-5.
- 3.Бекашев К.А., Сапронов В.Д. Мировое рыболовство: вопросы международного сотрудничества. М.: Агропромиздат, 1990, - 288 с.

4. Блинова Е.И. Марикультура в КНДР. Рыбное хоз-во (Россия), 1989, 10, с. 36-37. б.

5. Бардач Дж., Ритер Дж., Макларни У. Аквакультура. М., Пищевая промышленность, 1978.

6. Ведомости Верховной Рады Украины. №24, 14 июня 2002 г. ст. 164.

7. Владовская С.А., Федорова Э.В. Рыбы и беспозвоночные. Рыбное хоз-во, 1989, 11, с.27-30.

8. Выращивание колоссомы. Рыбное хоз-во. Сер. Марикультура - Экспресс-информация (ЦНИИТЭИРХ), 1991, вып.1, с.24-26.

9. Геращенко Л.С. Рыба и рыбопродукты в белковом рационе населения Украины // Рыбн. Хоз.-во. Украины. – 2002. - № 1(18). – С. 42-43.

